

Pozycja ustrojowa cesarza w konstytucjach Japonii

Słowa kluczowe: ustrój Japonii, cesarz, konstytucja.

Zarys historyczny instytucji cesarza

Najstarszymi, choć uznawanymi za mało wiarygodne, źródłami z których czerpiemy wiedzę o początkach powstania instytucji cesarza oraz państwowości Japonii są „Księga dawnych wydarzeń” z jap. *Kojiki* oraz *Nihonshoki*, czyli „Kronika japońska”¹. Obie te księgi pochodzą z VIII wieku n.e. i wyczerpująco opisują najdawniejsze dzieje kraju kwitnącej wiśni. Zgodnie z nimi Ninigi, wnuk bogini słońca Amaterasu, zszedł na japońską ziemię, dzierżąc trzy insygnia władzy cesarskiej – lustro, miecz i klejnoty – podporządkowując ją sobie². Nie był on jednak pierwszym cesarzem Japonii, bowiem wg. Oficjalnych wersji dopiero jego prawnuk Iwarehiko, znany jako Jimmu, pokonał lokalnych władców w kraju i 11 lutego 660 roku p.n.e. został pierwszym cesarzem³. Zapoczątkowało to najdłuższe w historii rządy

1 J. Tubielewicz, *Mitologia Japonii*, Warszawa 1977, s. 17–19.

2 *Ibidem*, s. 32.

3 A. Kość SVD, *Filozoficzne podstawy prawa japońskiego w perspektywie historycznej*, Lublin 2001, s. 57.

najstarszej na świecie dynastii Yamato, co oznaczałoby że zasiada ona na cesarskim tronie nieprzerwanie już od ponad dwóch tysięcy sześciuset siedemdziesięciu lat! Jednakże badacze starożytnej Japonii za pierwszą, wiarygodną datę panowania dynastii Yamato uznają rządy dwudziestego pierwszego cesarza Yuraku (456–479 n.e.). Aby dokładniej oszacować okres panowania dynastii, należałoby zbadać szczątki poprzednich władców, panujących przed Yuraku, nie wspomniawszy o tym że wielu grobów nie odnaleziono, a więc brak jest historycznych dowodów na istnienie wielu cesarzy.

Japończycy określają swojego cesarza mianem Tennō. Znaczenie tego terminu jest wielce dalekie od naszego, europejskiego pojmowania słowa „cesarz”. Otóż Tennō w dosłownym tłumaczeniu znaczy tyle co „syn niebios” czy „niebiański władca” co bezpośrednio nawiązuje do tradycji, która mówi o boskim pochodzeniu cesarskiego rodu⁴. Japończycy wierzyli, że bogini Amaterasu poprzez osobę cesarza zapewnia ich krajowi pomyślność. Pomimo że cesarz Shōwa wyrzekł się publicznie boskiego pochodzenia, nie przestano nazywać cesarzy mianem Tennō czy mikado⁵. Ceremoniał sukcesji tronu również pozostał niezmienny od czasów antycznych. Otóż zaraz po śmierci cesarza odbywa się skromna ceremonia w pałacu, podczas której książę otrzymuje insygnia władzy. Dopiero po wynoszącej co najmniej jeden rok żałobie odbywa się państwowa ceremonia, a nowy cesarz powiadamia protoplastkę swego rodu Amaterasu Omikami, bóstwa oraz przodków o wszystkich obrzędach które miały miejsce. Wraz ze wstąpieniem na tron nowy monarcha otrzymuje trzy insygnia władzy (*Sanshu No Jingi*), które zupełnie różnią się od europejskich: zwierciadło (*Yata No Kagami*), klejnot (*Yasakani No Magatama*) i miecz (*Kusanagi-No*).⁶ Zwierciadło symbolizuje czystość i uczciwość, klejnot jest symbolem cnoty i łagodności, miecz natomiast jest oznaką rozumu, siły i męstwa⁷. Są to symbole zarówno władzy świeckiej jak i duchowej. Po objęciu tronu nowy cesarz zaprzestaje posługiwać się swoim dotychczasowym imieniem i wybiera nowe, symboliczne, którym po jego śmierci nazwane będą lata jego panowania, dlatego też imię to jest potocznie nazywane „pośmiertnym”⁸. Obecny cesarz Akihito obrał

4 K. Karolczak, *System konstytucyjny Japonii*, Warszawa 2008, s. 18.

5 „Mikado” jest archaicznym określeniem na „syna niebios”, obecnie używane tylko w literaturze pięknej.

6 J. Izydorczyk, *Hanzai znaczy przestępstwo*, Warszawa 2008, s. 49.

7 K. Karolczak, *op. cit.*, s. 18.

8 E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, *Historia państw świata w XX wieku: Japonia*, Warszawa 2004, s. 32.

imię Heisei, a więc według systematyki japońskiej era w której aktualnie żyjemy właśnie tak się nazywa. W dosłownym tłumaczeniu imię Heisei oznacza „ustanowienie powszechnego pokoju na ziemi i w niebie”⁹.

Dynastia Yamato będąca zarazem najstarszą i najdłużej zasiadającą na tronie, wykształciła się na początku V wieku n.e. z plemiennej federacji Yamato, która podporządkowała sobie inne rody. Według podań mieli oni być spokrewnieni w prostej linii z legendarnym władcą Jimmu, który zasiadając jako pierwszy na tronie miał dać początek trwającej nieprzerwanie po dziś dzień dynastii. Pomimo że cesarstwo przez ponad dwa tysiące lat miało się różnie, ród Yamato nigdy nie utracił korony. Co prawda cesarzom władzę ustawodawczą odebrał w okresie od IX do XIV wieku ród Fujiwara, a później od XVII wieku do 1868 roku ród Tokugawa, ale cesarz choć pozbawiony realnej władzy, wciąż był formalnie głową państwa. Jak słusznie zauważył Krzysztof Karolczak historię cesarskiej władzy w Japonii można określić sformułowaniem: „od symbolu do pełni władzy i z powrotem”¹⁰. Wydaje się wręcz być paradoksem fakt iż najstarsza, najdłużej zasiadająca na tronie dynastia na świecie jest zarazem najśłabszą, bo pozbawioną realnej władzy.

Epoka Meiji

Pozycja cesarza według Konstytucji Wielkiego Cesarstwa Japonii z 1889 roku

Konstytucja Wielkiego Cesarstwa Japonii z 1889 roku została stworzona na wzór konstytucji Pruskiej z 31 stycznia 1850 r., ze względu na to że ona także zawierała przepisy normujące pozycję cesarza¹¹. Proklamowano ją w symbolicznym dla Japończyków dniu 11 lutego 1889 roku, w rocznicę intronizacji Jimmu – pierwszego cesarza kraju kwitnącej wiśni¹². Ustawa zasadnicza była prezentem od cesarza Mitsuhiro dla ludu. W świetle tej konstytucji państwo było przedstawione jako hierarchiczna rodzina.,

⁹ T. Pasierbiński, *Monarchie świata: poczet rodów królewskich*, Wydawnictwo ISKRY, Warszawa 2002, s. 409.

¹⁰ K. Karolczak, *op. cit.*, s. 18.

¹¹ M. Łuczko, *Itō Hirobumi i Yamagata Aritomo – Czołowi politycy Japonii okresu Meiji (1868-1912)*, Warszawa 2006, s. 76–78.

¹² E. Pałasz-Rutkowska, *Cesarz Meiji – symbol nowych czasów* [w:] E. Pałasz-Rutkowska (red.), *Japonia okresu Meiji – od tradycji ku nowoczesności*, Warszawa 2006, s. 33.

na której czele stał cesarz miłujący swój lud i wraz z panteonem przodków broniący świętego kraju¹³. Chciano więc aby w państwie japońskim monarcha stał ponad wszystkimi. Uważano bowiem, że tylko cesarz „boski i nietykalny” pochodzący z linii dynastycznej, która nieprzerwanie od wielu pokoleń zasiada na chryzantemowym tronie, może być głową wielkiej japońskiej rodziny¹⁴. Wraz z nadaniem owej konstytucji w Japonii przyjęto model ustroju, w którym najważniejsze kompetencje z zakresu funkcjonowania państwa posiadała osoba cesarza. Konsekwencją takiego unormowania jego pozycji w ustawie zasadniczej było wprowadzenie ustroju monarchii konstytucyjnej, z tym że w świetle japońskiej konstytucji pozycja monarchy była znacznie silniejsza niż jakiegokolwiek innego monarchy w Europie¹⁵.

W przepisach konstytucji Meiji prawnie usankcjonowano, istniejące już od czasów starożytnych, przekonanie o pozaziemskim, boskim pochodzeniu cesarza¹⁶. Art. 3 stanowił iż monarcha był „boski i nietykalny”. Jako wysłannik bóstw na ziemi był pierwszym i najwyższym kapłanem Shintoizmu, a każdy z poddanych zobowiązany był do uczestnictwa w ceremoniach przeprowadzanych z udziałem monarchy¹⁷. Nietykalność cesarza oznaczała, że nie ponosił on odpowiedzialności za własne działania (nawet przed historią!), lecz robili to ministrowie na których nałożony był obowiązek kontrasygnaty aktów władcy¹⁸. Z jednej strony było to rzeczywiście dobrym rozwiązaniem dla monarchy jeśli chciał uciec od poniesienia odpowiedzialności za skutki jakie mogły wywołać jego akty. Z drugiej zaś obowiązek kontrasygnaty oraz zgody parlamentu na realizowanie przez cesarza władzy prawodawczej i wykonawczej ograniczały go, co oznaczało że pomimo silnej pozycji jaką zapewniała mu konstytucja nie był on władcą absolutnym.

Zgodnie z art. 4 ustawy zasadniczej cesarz był głową państwa, a więc rządził on Cesarstwem Japonii. To do niego należała władza suwerenna i to on ją sprawował, przy czym nie mógł łamać postanowień Konstytucji.

13 A. Kość SVD, *op. cit.*, s. 90.

14 E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, *Historia państw świata w XX wieku: Japonia...*, *op. cit.*, s. 47

15 E. Pałasz-Rutkowska: *Cesarz Meiji – symbol nowych czasów...*, *op. cit.*, 33–35.

16 G. Górski, S. Salmanowicz, *Historia ustrojów państw*, Warszawa 2001, s. 577.

17 J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 47–48.

18 E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, *Historia państw świata w XX wieku: Japonia...*, *op. cit.*, s. 47.

W kolejnym art. 5 cesarzowi przyznano władzę ustawodawczą, ale była ona wykonywana w zgodzie z Parlamentem. Jak już wcześniej wspomniano, chociaż konstytucja przyznawała cesarzowi suwerenną i najwyższą władzę, w rzeczywistości to doradcy monarchy i przedstawiciele oligarchii decydowali o polityce Japonii. Każda ustawa czy prawo wymagały zgody Izby Arystokracji (*Kizokuin*) oraz Izby Reprezentantów (*Shugiin*). Z drugiej jednak strony art. 6 stanowił iż do kompetencji cesarza należało zatwierdzanie ustaw, nakazywanie ich ogłoszenia i wykonania. Oznaczało to więc, że monarcha decydował o promulgacji ustaw, które przyjął Parlament i wprowadzaniu ich w życie. To z kolei ograniczało władzę ustawodawczą doradców i przedstawicieli oligarchii. Ponad to monarcha był zwierzchnikiem rządu. To on powoływał Parlament, nakazywał jego otwarcie i przedłużenie oraz posiadał prawo rozwiązywania Izby Reprezentantów¹⁹. Do kompetencji monarchy należało również mianowanie i odwoływanie wyższych urzędników cywilnych, wojskowych oraz ministrów, którzy byli odpowiedzialni przed cesarzem²⁰. Ponad to sprawował on dowództwo nad flotą i armią (art. 11) jak również określał ich organizację oraz stan pokojowy (art. 12); zawierał pokój, wypowiadał wojnę i podpisywał traktaty (art. 13); ogłaszał stan wojenny (art. 14); nadawał order, odznaczenia honorowe i tytuły (art. 15) oraz posiadał prawo do ułaskawienia, nadania amnestii bądź zmniejszenia kary (art. 16).

Poza ramami ustawy zasadniczej powołano do życia grupę doradców cesarza zwaną *Genro*, w skład której wchodziła jego najbardziej zaufani współpracownicy, oraz Tajną Radę (*Sonmitsuin*) która składała się z książąt dworu i dwudziestu czterech innych członków, których mianował cesarz²¹. Tajna Rada pełniła funkcje doradcze oraz była uprawniona do wykonywania w imieniu monarchy niektórych jego kompetencji.

Do wyjątkowych uprawnień cesarza, nie unormowanych przez konstytucję, należało prawo do zaliczenia zmarłej osoby do grona opiekuńczych bóstw²². Jako Mikado „syn niebios”, przodek Amaterasu-okami i najwyższy kapłan Shintoizmu, cesarz był przedmiotem kultu. Nikt nie

19 Konstytucja Cesarstwa Japonii, art. 7, <http://www.historia.org.pl> [dostęp 06.01.2011].

20 *Ibidem*, art. 10.

21 G. Górski, S. Salmanowicz, *op. cit.*, s. 578.

22 M. Kijowski, *System polityczny współczesnej Japonii* [w:] *IDO: Ruch dla kultury – movement for culture*, Tom III, wydawnictwo Stowarzyszenie Idokan Polska, Rzeszów 2002, s. 93

mógł kierować wzrokiem na monarchę, a w trakcie wojen żołnierze ofiarowali swoje życie cesarzowi. Taki stan rzeczy utrzymywał się aż do II połowy XX wieku, dopóki cesarz Shōwa nie wyrzekł się publicznie swojej świętości.

Kōshitsu Tenpan z 1889 roku

Wraz z promulgowaniem ustawy zasadniczej ogłoszona została ustawa dotycząca cesarskiego dworu zwana *Kōshitsu Tenpan*, która była uważana, na równi z konstytucją, za akt najwyższej rangi²³. Innymi słowy Konstytucja Japonii w szerszym ujęciu składała się z dwóch części: ustawy o dworze cesarskim oraz konstytucji w sensie stricto²⁴. *Kōshitsu tenpan* regulowała wszystkie najważniejsze sprawy dotyczące cesarskiego dworu i rodziny monarszej, czyli takie które normalnie umieszczone są w konstytucji państwa. W rozdziale pierwszym tej ustawy uregulowane zostały zasady sukcesji cesarskiego tronu, którego dziedziczność ustanowiona została w art. 2 Konstytucji Wielkiego Cesarstwa Japonii. Pierwszy artykuł owej ustawy stanowił, co najważniejsze, iż następcą tronu może być wyłącznie męski potomek cesarza. Natomiast art. Od 2 do 7 stanowiły iż prawo do dziedziczenia godności cesarskiej zgodnie z zasadą primogenitury otrzymywał:

1. Najstarszy syn cesarza²⁵;
2. W razie braku najstarszego syna cesarza, tron winien być objąć najstarszy cesarski wnuk – potomek najstarszego syna cesarza (art. 3);
3. W przypadku braku cesarskiego syna i jego potomków tron winien być objąć kolejny, zgodnie z zasadą starszeństwa, syn cesarza (art. 3);
4. W przypadku gdy cesarz nie miał potomków, tron obejmował, zgodnie z zasadą starszeństwa, cesarski brat i jego potomkowie (art. 5);
5. W przypadku gdy brakowało cesarskich braci i ich potomków tron obejmował, zgodnie z zasadą starszeństwa, wuj cesarza i jego potomkowie (art. 6);

23 A. Kość SVD, *op. cit.*, s. 85.

24 *Ibidem*.

25 The Imperial Household Law 1889, art. 2., <http://core.ecu.edu/hist/tuckerjo/1889law.html> [dostęp 20.05.2011], tłum. własne.

6. Jeżeli cesarz nie miał wujów oraz zabrakło ich potomków, cesarski tron obejmował następny, najbliższy członek rodu cesarskiego (art. 7).

Powyzsza kolejność sukcesji mogła zostać zmieniona, z pomocą Rady Rodziny Cesarskiej, tylko w przypadku gdy cesarz cierpiał na nieuleczalną chorobę ciała lub umysłu bądź gdy zaistniała inna sytuacja wielkiej wagi²⁶.

Ustawa wprowadzała ponad to zasadę prymatu prawowitych potomków cesarza – „czystej krwi” nad cesarskimi potomkami zrodzonymi z nieprawego łoża, których ustawa określa jako potomków „pół-krwi”. Zgodnie z nią potomkowie „czystej krwi” mieli pierwszeństwo dziedziczenia. Z kolei dziedziczenie tronu przez potomków pół-krwi powinno być ograniczone tylko do przypadków, w których cesarz nie doczekał się prawowitych potomków²⁷.

Interesującą kwestią był problem pełnoletności członków rodziny cesarskiej uregulowany przepisami art. 13–14. Zgodnie z nimi Cesarz, *Kotaishi*²⁸ i *Kotaison*²⁹ uzyskiwali pełnoletność wraz z ukończeniem osiemnastego roku życia. Z kolei inni członkowie rodziny cesarskiej uzyskiwali ją w wieku dwudziestu lat, a więc dwa lata później od następcy tronu. Takie regulacje zapewniały możliwość szybszego objęcia realnej władzy przez następcę tronu na wypadek śmierci cesarza. W przypadku gdy cesarzem miał zostać niepełnoletni następca tronu, ustawa nakładała obowiązek wyznaczenia dla niego regenta³⁰. Podobnie działo się gdy cesarza powstrzymywał ważny powód i nie mógł on osobiście rządzić. Zasady ustanawiania regencji normowały przepisy rozdziału piątego ustawy. Zgodnie z nimi w pierwszej kolejności regentami zostawali *Kotaishi* bądź *Kotaison* o ile byli oni pełnoletni (art. 20). Artykuł 21 ustawy o domu cesarskim stanowił, że jeżeli nie osiągnęli oni wieku dojrzałego bądź po prostu nie istnieli regencja winna była być ustalona w następujący sposób:

1. *Shinnō*³¹ bądź *ō*³²;

26 The Imperial Household Law 1889, art. 9.

27 *Ibidem*, art. 4.

28 Tytuł, który nosił następca tronu, syn cesarza.

29 Tytuł, który nosił cesarski wnuk będący następcą tronu w wypadku, gdy zabrakło *Kotaishi*.

30 The Imperial Household Law 1889, art. 19.

31 *Shinnō* był to tytuł, którym zwracano się do wnuków cesarza płci męskiej.

32 Tytuł *ō* nosili mężczyźni potomkowie cesarza w trzeciej i późniejszych generacjach.

2. Cesarzowa;
3. Cesarzowa Wdowa;
4. Starsza Cesarzowa Wdowa;
5. *naishinnô*³³ lub *nyoô*³⁴.

Jeżeli regencja była ustanawiana pośród męskich członków rodziny cesarskiej powinno to być przebiegać zgodnie z kolejnością sukcesji do tronu (art. 22). Ta sama zasada tyczyła się żeńskich członków rodziny, a ponad to kobieta wybrana na regenta powinna być niezamężna³⁵. W sytuacji gdy regent czy osoba, która miała nim zostać, cierpiał na nieuleczalną chorobę umysłu lub ciała, albo gdy zaistniał inny ważny powód, kolejność regencji mogła zostać zmieniona za radą Rady Rodziny Cesarskiej (art. 25).

Ustawa o dworze cesarskim zawierała również przepisy dotyczące zawierania małżeństw przez członków rodziny monarszej. Otóż wszystkie małżeństwa członków rodziny cesarskiej musiałyby być zatwierdzone przez cesarza. Co więcej, członek monarszego rodu mógł poślubić tylko innego członka cesarskiej rodziny bądź osobę szlacheckiego pochodzenia (art. 40). Kobieta, która poślubiła mężczyznę ze społeczeństwa była wykluczana z cesarskiej rodziny, ale za zgodą i specjalną łaską cesarza mogła uzyskać tytuł *naishinnô* bądź *nyoô* (art. 44). Warto również zwrócić uwagę na przepis, który stanowił iż wszyscy członkowie rodziny cesarskiej bez wyjątków podlegali cesarzowi, bądź regentowi jeżeli taki został ustanowiony (art. 35–36). Musieli oni uzyskać zgodę cesarza na podróże poza granicami kraju i nie wolno im było sprzeciwiać się świętej woli boskiego cesarza.

Kolejną ważną kwestią unormowaną przez przepisy ustawy z 1889 roku jest ustanowienie nowego nazewnictwa er, okresów panowania przyszłych monarchów. Zgodnie z art.12 nowo zasiadający na tronie cesarz miał wybrać sobie imię, którym po śmierci będą określane lata jego panowania. Imię to miało pozostać niezmiennie przez cały okres rządów danego cesarza. Dla przykładu: cesarz Mitsuhiro w 1868 roku objął sobie imię Meiji, co w dosłownym tłumaczeniu oznacza „rządy oświecone”³⁶.

33 Tytuł *naishinnô* nosiły wnuczki cesarza.

34 *Nyoô* był to tytuł, który nosiły potomkinie cesarza w trzeciej i późniejszych generacjach.

35 The Imperial Household Law 1889, art. 22–23.

36 E. Pałasz-Rutkowska, *Cesarz Meiji – symbol nowych czasów...*, *op. cit.*, s. 20.

Era Shōwa

Pozycja cesarza według Konstytucji Japonii z 1947 roku

W obecnej konstytucji Japonii cesarzowi poświęcono cały rozdział I, w którego zakres wchodzi osiem artykułów. Mamy tu jednak do czynienia z ambiwalencją ustrojodawcy: bowiem umieszcza on instytucję cesarza na pierwszym miejscu w ustawie zasadniczej i jednocześnie w art. 1 nie przyznaje mu żadnych atrybutów władzy określając go jedynie jako „symbol Państwa i jedności narodu”³⁷. W całej konstytucji, a zatem również w jej pierwszym rozdziale, istnienie instytucji głowy państwa jest kompletnie ignorowane i chociaż Japonia nosi miano cesarstwa, to zasiadający na tronie monarcha nie sprawuje w niej władzy. Wynika to bezpośrednio z art. 4 stanowiącego, że cesarz „nie posiada władzy w zakresie kierowania państwem”, a może on podejmować jedynie takie działania w sprawach państwowych jakie są przewidziane przez konstytucję. Co więcej art. 3 wprowadza bezwzględny wymóg aby wszelkie działania monarchy podejmowane były za „radą i aprobatą Rządu”, który za ową działalność ponosi odpowiedzialność. Cesarz jest więc tylko organem wykonawczym rządu i nie jest władny podejmować jakichkolwiek decyzji sam. Kompetencje cesarza, unormowane w ustawie zasadniczej, stanowią katalog zamknięty i wymienione są w sposób enumeratywny. Nie mają one jednak natury stanowiącej tylko reprezentacyjną, ponieważ monarcha podejmuje owe decyzje „z woli narodu”³⁸.

Zgodnie z art. 7 do kompetencji cesarza należy promulgowanie prawek do konstytucji, ustaw, rozporządzeń Rządu i traktatów, zwoływanie Parlamentu, Rozwiązywanie Izby Reprezentantów, zarządzanie powszechnych wyborów do Parlamentu, przyznawanie odznaczeń, wykonywanie funkcji protokolarnych, przyjmowanie obcych ambasadorów, podpisywanie dokumentów ratyfikacyjnych i innych dyplomatycznych w zakresie przewidzianym przez ustawę, podpisywanie amnestii ogólnych i specjalnych, aktów złagodzenia kary, darowania wykonania kary oraz rehabilitacji jak również podpisywanie dokumentów powołujących i odwołujących Ministrów Stanu i innych urzędników oraz zatwierdzanie dokumentów nadających pełnomocnictwo ambasadorom i ministrom.

37 K. Karolczak, *op. cit.*, s. 19.

38 Konstytucja Japonii, art. 1.

Co więcej zgodnie z art.6 mianuje on Premiera i Prezesa Sądu Najwyższego. Nie są to jednak działania samodzielne cesarza, ponieważ premiera uprzednio powołuje Parlament, a Prezesa Sądu Najwyższego – Rząd.

Przepisy konstytucji dotyczące instytucji cesarza są tak skonstruowane aby nie było w przyszłości możliwości wprowadzenia niedemokratycznych rządów cesarskich³⁹. Skutkiem takiego unormowania kwestii monarchy jest ograniczenie jego roli do pełnienia wyłącznie funkcji ceremonialno-reprezentacyjnej⁴⁰. Wprowadzone przez konstytucje ograniczenia odnośnie zakresu podejmowania przez cesarza działań w sprawach państwowych, zwane *kokuji-koi*, jedynie przyozdabiają akty podjęte już wcześniej przez kompetentny organ pewnym mistycznym typem autorytetu⁴¹. Z marginalizacją instytucji monarchy mamy do czynienia również w polityce zagranicznej. Otóż cesarz, który nie jest głową państwa, nie posiada prawa reprezentowania państwa w stosunkach międzynarodowych⁴². Wszelkie ekspedycje zagraniczne monarchy planuje Rząd i chociaż spełniają one znamiona oficjalnych misji dyplomatycznych to nigdy za takie nie zostaną uznane.

Na koniec warto również zwrócić uwagę na sytuację finansową cesarza. Otóż ustawa zasadnicza w art. 8 stanowi iż dwór cesarski bez zgody Parlamentu nie może przyjmować, otrzymywać oraz dokonywać darowizn. Współcześnie Cesarzowi odebrano prawo do posiadania własności prywatnej. Cały jego majątek należy do państwa, a wszelkie czynione przez niego wydatki podporządkowane są budżetowi, który stanowiący jest przez Parlament. Pełnienie urzędu przez cesarza jest dziś pojmowane jako pewnego rodzaju wykonywanie pracy za którą otrzymuje on wynagrodzenie ustalone przez Parlament⁴³.

Pomimo iż cesarz Shōwa został zmuszony do publicznego wyrzeczenia się swojej boskości nie zaprowadziło to wielkich zmian w mentalności Japończyków. Po dziś dzień darzą oni swojego cesarza ogromnym

39 K. Karolczak, *op. cit.*, s. 20.

40 E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, *Historia państw świata w XX wieku: Japonia...*, *op. cit.*, s. 201.

41 J. Izydorzycyk, *op. cit.*, s. 49.

42 E. Popławska, *Tennō – doktryna, prawo, praktyka. Instytucja cesarza w perspektywie reformy konstytucji Japonii [w:] Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna – prawo – praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 2002, s. 333.

43 T. Pasierbiński, *op. cit.*, s. 416.

szacunkiem. Wyrazem tego są chociażby co roku hucznie obchodzone urodziny monarchy, kiedy to naród zbiera się pod zamkiem aby złożyć mu życzenia. Obecny cesarz Akihito również dba o to aby bardziej zbrać się ze społeczeństwem. Świadczyć może o tym chociażby, wcześniej niewyobrażalny, mezalians jakiego się dopuścił poślubiając Michiko córkę biznesmena. Ponad to sam zaprowadza on pewne zmiany w etyce dworskiej, które zmniejszają dystans między nim a społeczeństwem, np. ściska dłonie służbie.

Kōshitsu Tempan z 1947 roku

Konstytucja Shōwa w art. 2 podtrzymuje tradycję „dynastycznego i dziedzicznego” tronu cesarskiego. Tryb jego dziedziczenia jest jednak uregulowany Ustawą o Dworze Cesarskim z 1947 roku, którą uchwalili Parlament. Według niej zgodnie z zasadą primogenitury chryzantemowy tron dziedziczony jest w linii męskiej w następującej kolejności:

1. najstarszy syn cesarza,
2. najstarszy wnuk cesarza (syn następcy tronu),
3. inni dziedzice najstarszego syna cesarza,
4. drugi syn cesarza i jego dziedzice,
5. inni dziedzice cesarza,
6. bracia cesarza i ich dziedzice,
7. wujowie cesarza i potomkowie ich⁴⁴.

Podobnie jak w ustawie z 1889 roku aktualnie obowiązująca zastrzega sobie prawo do zaprowadzenia zmian w kolejności sukcesji do tronu na wypadek gdyby cesarz zapadł na nieuleczalną chorobę umysłu lub ciała, bądź w razie zaistnienia innej sytuacji o wielkiej wadze (art. 3). Zmiany takiej dokonać może Rada Domu Cesarskiego.

W art. 9 ustawa wprowadza zakaz adopcji dzieci przez członków rodziny monarszej. Nigdzie w ustawie nie pojawia się natomiast przepis, który mówiłby o prawie dziedziczenia tronu przez potomków cesarza z nieprawego łoża. Można więc domniemać, że istotną zmianą w prawie dziedziczenia, którą zaprowadzono niniejszą ustawą jest możliwość dziedziczenia monarszego tronu tylko przez prawowitych następców cesarza. Art. 11 daje niektórym potomkom cesarza prawo wyboru przynależności do rodziny

⁴⁴ The Imperial Household Law 1947, art. 2., <http://core.ecu.edu/hist/tuckerjo/1947law.html> [dostęp 20.05.2011], tłum. własne.

cesarskiej. Zgodnie z nim wnuczki cesarza oraz potomkowie z trzeciej i dalszych pokoleń mogą po ukończeniu piętnastego roku życia wyrzec się statusu członka rodziny królewskiej zgodnie z własną wolą oraz za decyzją Rady Domu Cesarskiego. Co więcej kobieta która poślubi osobę z poza rodziny monarszej automatycznie traci status członka rodziny cesarskiej⁴⁵. Tak stało się z córką obecnego cesarza Akihito, księżniczką Sayako, która 15 listopada 2005 roku poślubiła Yoshiki Kurodę, zwykłego urzędnika.

Swoistym novum jest art. 13, który daje możliwość, za zgodą Rady Domu Cesarskiego, nadania statusu członka rodziny królewskiej bez konieczności zaślubin z innym członkiem rodu cesarskiego. Odnosi się to do potomków byłych członków rodziny, którzy z własnej woli porzucili ten status. Nie ma możliwości aby status członka rodziny królewskiej przyznano mężczyźnie z „ludu”. Jedynymi osobami z poza rodziny cesarskiej, które mają możliwość stania się jej członkiem są kobiety. Jeżeli kobieta z ludu poślubi członka rodziny cesarskiej bądź samego cesarza uzyskuje ona tytuł członka rodziny monarszej (art. 15). Nie ma natomiast możliwości aby uznać za takiego osobę w żaden sposób niezwiązaną z dworem. Na koniec analizy ustawy o dworze cesarskim warto wspomnieć iż niewiele zmieniły się również przepisy dotyczące regencji. Regent powoływany jest decyzją Rady Domu Cesarskiego w przypadku gdy mający objąć tron następca tronu jest niepełnoletni bądź gdy stan zdrowia fizycznego lub psychicznego cesarza nie pozwala mu na wypełnianie swoich obowiązków. Regentów powołuje się zgodnie z ustanowioną w art. 17 kolejnością:

1. *Kotaishi* lub *Kotaision*,
2. *Shinnô* bądź *ô*,
3. Cesarzowa,
4. Cesarzowa Wdowa,
5. Starsza Cesarzowa Wdowa,
6. *naishinnô* lub *nyoô*.

Przepisy nowej ustawy o dworze cesarskim nie wprowadzają więc w tej kwestii znaczących zmian, a patrząc z perspektywy obecnej sytuacji prawnej zasiadającego na tronie cesarza, jest to instytucja tylko i wyłącznie formalna pozbawiona kompetencji o istotnym znaczeniu.

Na co dzień wszystkimi sprawami związanymi z dworem cesarza i funkcjonowaniem jego rodziny zajmuje się Agencja Dworu Cesarskiego

45 The Imperial Household Law 1947, art. 12.

(*kunaicho*), również powołana przez Ustawę o Dworze Cesarskim⁴⁶. Podlega ona kontroli Urzędu Premiera, a jej organizacja wewnętrzna podzielona została na biurokrację pałacową, która jest związana z rodziną cesarską oraz na administrację dworską, odpowiedzialną za utrzymywanie łączności z innymi organami państwa. Łącznie Agencja Dworu Cesarskiego zatrudnia ok. 1150 osób nie licząc pałacowych policjantów, których jest ok. 970⁴⁷. Istnieje również Rada Domu Cesarskiego, będąca organem doradczym do spraw związanych z podjęciem decyzji o abdykacji lub regencji, a w jej skład wchodzi: dwaj członkowie cesarskiej rodziny, przewodniczący i zastępcy obu izb, premier, prezes Agencji Dworu Cesarskiego oraz jeden sędzia i prezes Sądu Najwyższego⁴⁸.

Przyszłość instytucji cesarza

Ogłoszona w 1889 roku ustawa dotycząca dworu cesarskiego (*Kōshitsu Tenpan*) w art. 1 ustanowiła obowiązującą do dziś zasadę dziedziczenia tronu cesarskiego wyłącznie przez męskich potomków rodziny cesarskiej. Co więcej następcą tronu musi pochodzić z prawego łóża i posiadać status członka rodziny monarszej. Ustanawiając takie prawo chciano między innymi prawnie usankcjonować zrodzoną w kraju tradycję. Jak się jednak okazuje nadanie prawa do dziedziczenia tronu wyłącznie męskim potomkom rodu może stanowić w przyszłości problem.

Obecnie następcą chryzantemowego tronu jest najstarszy syn cesarza Akihito i cesarzowej Michiko, książę Naruhito (*Hiro no Miya Naruhito Shinto*)⁴⁹. Niestety dziedzic tronu nie doczekał się jak dotąd męskiego potomka. Z jego związku z Owadą Masako narodziła się córka, księżniczka Aiko (ur. 01 XII 2001 r.), która jest ich jedynym dzieckiem. Młodszy brat księcia Naruhito i drugi w kolejce pretendent do tronu, Akishino (*Akishino no Miya Fumihito Shinto*) jest ojcem trójki dzieci. Ma on dwie córki: najstarszą Mako (ur. 23 X 1991 r.) i młodszą Kako (ur. 29 XII 1994 r.) oraz jednego syna, najmłodszego potomka w rodzinie cesarskiej, księcia Hisahito (ur. 06 IX 2006 r.).

46 K. Karolczak, *op. cit.*, s. 20.

47 T. Pasierbiński, *op. cit.*, s. 416.

48 The Imperial Household Law 1947, art. 28.

49 K. Karolczak, *op. cit.*, s. 20.

Do czasu narodzin księcia Hisahito w Japonii trwała poważna debata nad przyszłością instytucji cesarza i ciągłości rodu cesarskiego Yamato. Powodem dla, którego zaczęto się nad tym zastanawiać był fakt, że w rodzinie cesarskiej przez ponad 40 lat nie spłodzono męskiego potomka. Wówczas w japońskiej prasie pojawiały się sugestie aby przełamać tradycję parlamentarną i patriarchalną i dokonać zmian zasad sukcesji ustalonych w XIX wieku dopuszczając do dziedziczenia cesarskiego tytułu przez kobiety, bądź aby na nowo wprowadzić instytucję cesarskich konkubin⁵⁰.

Cesarzowa

Zarówno Konstytucja Japonii jak i Ustawa o Domu Cesarskim z 1947 r. nie przewidują możliwości dziedziczenia tronu przez kobietę. Wysuwane przez japońską prasę sugestie dokonania zmiany w obowiązujących przepisach, tak aby kobiety mogły zasiąść na tronie były i są kwitowane przez cesarza Akihito milczeniem.

Zwolennicy takiego rozwiązania wysuwają dwa główne argumenty przemawiające za dokonaniem takiej reformy. Przede wszystkim wskazują na to, że w historii Japonii kobiety zasiadały na chryzantemowym tronie dziewięciokrotnie⁵¹. Fakt, że były to okresy przejściowe i w wyjątkowych sytuacjach, ale jednak miało to miejsce. Dla przykładu cesarzowa Suiko władała krajem w VII wieku, a do roku 1771 panowała Go-Sakuramachi⁵².

Kolejnym istotnym argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem jest fakt, że większość europejskich rodów królewskich przyznaje takie prawo księżniczkom⁵³. Obecnie W Danii, Wielkiej Brytanii i Hiszpanii w obliczu braku męskiego potomka kobiety mogą dziedziczyć tron, a z kolei w Szwecji, Holandii, Norwegii i Belgii obowiązuje zasada starzeństwa a płeć następcy tronu nie jest istotna⁵⁴.

50 T. Pasierbiński, *op. cit.*, s. 412.

51 J. Tubielewicz, *op. cit.*, s. 441–443.

52 T. Pasierbiński, *op. cit.*, s. 413.

53 J. Majewski, *Chryzantemowy tron*, „Wprost” 2000, nr 20 (911), <http://www.wprost.pl/> [dostęp 10.06.2011].

54 *Ibidem*.

Przeciwnicy dokonywania takich zmian w obowiązującym prawie wskazują natomiast na problem uznania ciągłości rodu cesarskiego, jaki pojawiłby się w razie objęcia tronu przez kobietę. Japonia szyci się tym, że na jej tronie zasiada panująca nieprzerwanie od 2 tys. 350 lat najstarsza na świecie dynastia Yamato. W wypadku intronizacji kobiety należałoby już mówić o nowej dynastii, którą zapoczątkowałby jej mąż. Oznaczałoby to wygaśnięcie dotychczasowego rodu. Trudno sobie wyobrazić taką sytuację w kraju w którym tak silne jest przywiązanie to tradycji patriarchalnej.

Instytucja konkubinat

Innym rozwiązaniem problemu braku następcy tronu byłoby wprowadzenie na nowo instytucji cesarskiej konkubiny, która została oficjalnie zniesiona po II wojnie światowej w 1951 roku⁵⁵. Ich powinnością było zapewnienie ciągłości rodu cesarskiego, poprzez rodzenie władców synów, gdy cesarzowie nie mogli podołać temu zadaniu⁵⁶.

Warto wspomnieć, że w kraju kwitnącej wiśni aż do końca XIX wieku poziom nauk medycznych był bardzo niski. W związku z tym niewielu cesarskich potomków osiągało dojrzały wiek. Powodowało to wzrost roli konkubiny. Im więcej męskich potomków spłodził cesarz z nieprawego łoża, tym większa była szansa, że któryś przeżyje i zostanie jego następcą. Dla przykładu cesarz Meiji i cesarzowa Shoken nie doczekali się żadnego potomka⁵⁷. Skąd wziął się więc cesarz Taishō? On właśnie, między innymi w historii Japonii, był jednym z spośród piętnastorga dzieci urodzonych przez konkubiny i jednym z pięciu potomków cesarza Meiji, którzy osiągnęli wiek dojrzały.⁵⁸

Instytucja cesarskich konkubin istniała formalnie aż do końca II połowy XX wieku. Obecnie obowiązujące przepisy Ustawy o Domu Cesarskim nie dopuszczają możliwości dziedziczenia monarszego tronu przez potomków z nieprawego łoża jak również otrzymania tytułu książęcego

55 T. Pasierbiński, *op. cit.*, s. 413.

56 *Ibidem*.

57 E. Pałasz-Rutkowska, *Cesarz Meiji – symbol nowych czasów...*, *op. cit.*, s. 26–27.

58 *Ibidem*, s. 27.

czy jakichkolwiek wynikających z tego tytułu przywilejów. Wprowadzenie instytucji cesarskiej konkubiny, która miałaby ratować zagrożoną sukcesję, wymagałoby więc nowelizacji ustawy co równoznaczne by było ze zmianą obecnie obowiązującego prawa.